

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint
vasárnap.

Szerkesztő szálása,
hová a dolgozatok, előzár-
tók pénzárk, reklamációk és
küldetők: Üllög-út és 3
pápa-útra sarkán, II. sz.

SZÉPIRODALMI

S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés: egész évre
12 frt, félévre 6 frt.
Előfizetést elfogad s a lap
székhelyét is kezeli Kúrich
Gusztáv kiadó-hivatala:
Barátok-ter 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV.

FEBRUÁR 1. 1863.

5. SZÁM.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN EMLÉKE MILYEN LEGYEN?

VII.

További kérdésül a Széchenyi-szobor-
nál e következő merülhet fel. Mily jelmez-
ben, és fedett vagy fedetlen fővel mintáz-
tassék-e az alak?

Az antik-korban természetesen az ak-
kori jelmez volt szokásos, mely a plasztikai
szépségnek egyébként is annyira megfelelt.
Ez a későbbi korra, melyben az antik alak
nemességének hiányát a külső által pótol-
ni remélték, sőt az újabb korra is, melyben
az antik formák szépségének öntudata is-
mét fölébredt, szintén átszarmazott, és mond-
hatni, hogy az antik jelmez kisebb vagy
nagyobb eltérésekkel a legújabb korig szo-
kásban maradt a plasztikai műveknél. Az
antik iránti előszeretet némely művésznél
annyira ment, hogy az utánzás utánképe-
zéssé lőn. Így II. József császárnak Bécs-
ben a József-terén álló, s Zauner Ferencz
által mintázott lovagszobra utánképezés. A
császár, antik imperator jelmezben, még ke-
zét is úgy tartja mint a római capitolnak
Marcus Aurelius szobra. Drezdában bizo-
nyos Wiedemann alezredestől Fridrik Ágost-
on választó-hercegnek 1736. évben fel-
állított lovagszobrát szemléltem, melyen az
alak római jelmezével ellentétes XVIII-ik
századbeli allonge-paróka látható. Első Na-
poleon kegyeltje, Chaudet Antoine, a csá-
szárt karrarai márványból római imperator
alakban mezítelen vállal képezte, s ezen szo-
bor, valamint III. Fridrik Vilmos porosz
király antikszerű alakja, Berlinben tartatik.

Nem titkolhatom el a vallomást: hogy
reám mind ezen álcázatok: a Marcus Aureli-
usra idomított József császár, a parókás és
hajfonatos görög Fridrik Ágoston, a me-
zítelen vállas Napoleon, s a római imperator-
porosz király comicus hatást gyakoroltak.

Korunk izlése megkívánja, hogy az
alak úgy állítassék szemünk elé, a mint az
valóságában volt, s a mint élve köztünk
megfordult. A modern kor az alak kerek-
dedtségére a redőzetes bő köpenyt sem tart-
ja szükségesnek, és a plasztikai hatást nem
köti az öltöny szabásához. Paróka, három
szögletes kalap és petasos, szandal, lovag-
csizma, s harisnyás csatos cipő, — chiton,
himation, tunika s frakk egyenlően jogosít-
vák. A fő törekvés oda irányul, hogy a le-
hető élethűséggel és jellemzetes felfogással
álljon a szobor előttünk.

Ezen törekvést az egyén szokásos öl-
tönyéhez ragaszkodás nagy mértékben elő-
segíti. Rauch s utódai Rietschl, Drake,
Wolf, és mások, e részen a tökély magas
polczára jutottak, és például Kant emléke
Königsbergben és Lessingé Braunschweig-
ban a megszólalásig hasonlóknak mondat-
nak. Sőt még azon sajátosságokat is, miket
az illető egyének külsőleg különböztetésből
gyakoroltak, megtartják az előállítás na-
gyobb hűségéért. Nagy Fridrikről tudjuk,
hogy mankó-palczája soha sem hiányzott
kezeiben, és hogy a három szögletes kalap
mindég, még halála perezében is, fején volt,

azért Rauch a berlini nagyszerű szobron a királyt szokásos kalapjával, és lovagló helyzete daczára, az oldalán lecsüngő támaszbottal képezé.

Gróf Széchenyinek, azon esetre, ha alakja iránt tett javaslatom elfogadtatik, fedetlen fővel és nyílt szabad homlokkal képeztetése szónoki állásából, s azon helyből, melyen azon szónoklatát tartotta, önként következik.

De erre tekintet nélkül is, a szoboralakok fedett vagy fedetlen fejeire nézve Nagy Sándorral tartok, ki azt hitte, hogy a szabad fő s nyílt homlok által az ember leginkább kitünteti emelkedettségét, s azért harc közepén is sisak nélkül képezteté magát. A hajdankornak emléken dicsőített emberei, a fejedelmek és hadvezérek, mind fedetlen fővel képezvék. Ezen szokást a barok korszak is meghagyta, s napjainkban is fedetlen főkre találunk a szobroknál, oly esetet kivéve, melyben a fedett fő az egyén jellemzetes szokásai közé tartozik, mint ezt nagy Fridriknél látták olvasóim. Gróf Széchenyi azonban nem tartozott azon emberek közé, kik fővegeiket mindig fejökön tartották, s ez által magukat feltűnőbbé tették.

A fedetlen fő, az által, hogy a homlokot és szemet szabadon hagyja, látni engedi a főnek legkifejezésteljesebb részeit, s növeli az alak nemes magasztosságát.

Az arc, a lélek tükre, természetesen legnemesb része az alaknak, melyre nem csak napjainkban, hanem a görögöknél is, habár kezdetben nem nagy eredménnyel, legtöbb gond volt. Az antik- s a modernkor jó arcképezői egyaránt azon elvből indulnak ki, hogy az arc hasonló de eszményesített legyen. A felfogás a fantazia szülte, s a mely arcnál ez hiányzik, az hideg s élettelen marad mint egy fénykép. Szép arcképhez nem szükséges szép eredeti, de ellenben csak nagy művész képes tökéletesen szép arcot előállítani. Példa erre a nem szép Vitellius, kit egy római szobrász remekül vésett márványba. És mi módon használhatja fel a jó művész a nem szép alakot arra, hogy a hasonlatosság megtartása mellett is széppé váljék, ezt nagy Sándor utánképezője, Lysippus, megmutatta. Nagy Sán-

dor ugyanis mint tudjuk, alacsony testalkatú s görbe nyakú volt. Ez utóbbi körülményt Lysippus eléggé szellemdúsan arra használta, hogy a hőnek oroszán-szerű pillantását felfelé irányozza, s midőn az alak kész lőn, azt mondták róla: — „Zeushez néz föl, mintha mondaná: uralkodjál te az Olympuszon, én a földet hódítom meg számomra.”

A fentebbiekből következik: hogy gróf Széchenyi szoboralakjának szokásos magyar nemzeti öltönyben, fedetlen fővel, és az arc hasonlatosságát a felfogásban is eltaláló művész által kell képeztetnie.

VIII.

A talapzat, melyen a szobor áll, az emléken nevezetes részét teszi. Rendelése nem az, hogy a szobor műbecsével versenyezzen, hanem az, hogy a szobrot helyes távolban állítsa a szemlélő elé; s mivel a műalkotásnak egy részét teszi, nem szabad műbecs nélkül maradnia, mint például ezt erős Fridrik Ágoston választó fejedeleme drezdai lovagszobránál a legrosszabb hatással tapasztalni.

Ezen értelmezésből kitetszik: hogy maga a talapzat is bizonyos szabályoknak van alá vetve. Szabad téren ugyanis a talapzatnak néhány lépcső emelkedésen kell állani. Magasságának a szoborral arányosnak, és rendszeren annak $\frac{2}{3}$ vagy $\frac{2}{5}$ magasságával egyenlőnek kell lenni. Továbbá művészi ékesítése szokásos, oly módon, hogy a fő-alaktól a figyelmet el ne vonja.

A gróf Széchenyi-szobornál a dicsőített egyén nevezetes életmozzanatainak sokasága s honfias érdemeinek sokoldalúsága, mik az egyetlen fő-alakban kellően ki nem magyarázhatók, valamint az állítandó emlékenek a dicsőített egyéniségéből szükségképpen következő nagyszerűsége, a talapzatnak művészi ékesítését elkerülhetlen szükségessé teszi.

Az ékesítések a talapzat négy oldalán a nagy hazafi életének nevezetesebb négy szakát tüntethetik fel domborművekben. Hol annyi nagyszerű honfitestet találunk az egyén életében, ott azokat latolgatni, s egyi-

ket a másik fölibe emelve, a domborművek számára kijelölni, egyes embernek felette nehéz, és Széchenyinek dombormű ábrázolásokra annyira alkalmas életével szemben legfeljebb sajnálatomat nyilváníthatom az iránt, hogy nevezetesebb tetteinek, legalább főszóntetű (gyps) domborművekben, lemintázása mindeddig meg nem kísértetett.

Nem birunk egyetlen művet is felmutatni a festészet vagy a szobrászat terén, mely a halhatlan érdemeihez méltó kegyeletünket tanúsítaná; mert az apothéozisok könyomatu példányait csak nem fogjuk Széchenyi nagy nevéhez illő műdaraboknak tartani? Vagy a tervben lévő emlékszobor számára tartjuk fel részvétünk és lelkesedésünk egész öszveségét, hogy azt a nemzet méltóságához illően kiállítsuk? — Jól van; de a szobor el nem mozdítható, s az egész nemzet kegyeletének jele leend, pedig mily szép s illő volna, ha magán-lakásainkat helyes szerkezményű acél- vagy réz-metszésű képpel ékesíthetnők Széchenyi életéből, minek eredetije muzeumunk képtárában letéve volna, s ha márványba vésett, bronzba öntött vagy gypsből készült domborművecskéiben, nagy hazafi tetteinek emlékezetét házi körünkben is magunk előtt szemlélhetnők.

A Széchenyi név népszerűsége biztosítaná ily művek kelendőségét.

Vége az anyagot akarom még pár szóval érinteni, melyből az ily emlék állítható. A görög szobrászat fénykorától kezdve ezen anyag: a márvány vagy ércz.

A márvány sokféle, de annál jobb, minél apróbb szemű parányokból áll, minél lágyabb, s az embertest színéhez minél inkább közeledik. Hajdan a márványnak különböző nemei használtattak Görögthonban, mint a parosz szigeti, a pentelei Athenae mellett, sőt fekete márvány is találtatott Lesbosz szigetén, melynek Paragone volt a neve. Egy másik még feketébb márvány nero anticonak nevezetik, ez valamennyi márvány fajok közt a leglágyabb, azonban színe miatt nem igen használták. A pentelei márványnál a lágyág kelléke hiányzik, tömege igen kemény, és szemecskéi egyenetlenek. A márvány irányában felállított

műigényeknek a paroszi leginkább megfelelt. Ennek színe az embertest színéhez legközelebb áll, lágyága nagy, és szemecskéi finomak.

Korunkban szobrászati művekre a karrarai márvány használtatik rendesen, mely színben, szeméi parányiságában, s a kő lágyágában a paroszit megközelíti.

A karrarai márvány, mely a régiek által luni márványnak is nevezetett, az Augustusok korszaka előtt már használatban volt, és mióta a paroszi törések megszűntek, a szobrászat finom márvány-alkotásainál a Pianello s Polvazzo nevezett főtörésekből nyert karrarai márvány nagyon el van terjedve. Olykor váratlanul szürkés erek tűnnek elő a hófehér márvány tömegén, mik által a művészek munka közben igen kellemetlenül lepetnek meg. A hibátlan márvány köblábának értéke 30 — 40 frt.

Honunkban szintugy, mint Thorwaldsen idején Norvegiában, találtatott művészi czélokra használható fehér márvány. Nálunk Ferenczy szobrász Ruzska-hegy táján a Bánátban talált fehér márványt, mely szobrászati művekre igen használható volt. Eljövendő kétségtelenül az idő, midőn a szobrászati műveknek nagyobb kelendősége a művészet és közönség figyelmét a ruzska-hegyi márványra újra reá fordítandja, a midőn azután annak hasznavehetősége s a kő minősége iránt a vizagálódások az eddiginél nagyobb eredménnyel fognak folytatattatni.

Az ércz, mely szobrászati művekre öntés útján használtatik, leginkább a bronz. Lehet állítani, hogy a bronz-érczvegyíték a szobrászat finomabb alkotásainál megosztja az uralmat a karrarai márványnyal. Az újabb korban használt bronz érczkeverék, fő részeiben, sárga s veres-rézből — horgany, — kisebb mértékben pedig cín és ón hozzáadásokból áll.

Ezen érczet könnyen olvashatósága, kalapács alá alkalmas volta, sebes hűtés mellett nyújtósága s aztán keménysége, szép hangzása s fényessége, a lég hatása alatt lassu élenyedése, valamint képződő sajátos kérge, mely a réz rozsa tovább terjedését meg nem engedi, szobrászati mint-

táknak öntés utjání utánképezésére igen alkalmassá teszi. Az élenyedés s a szénsav fölvétele által képződött rézrozsa azon zöldes színű kérget alkotja, mely patinának nevezetik, és melyre a műkedvelők gyakran nagy nyomatékokat helyeznek.

Burgschmiet, nem rég elhunyt nürnbergi ércöntő, saját találmánya szerint, öntés után savítás által azonnal előidézte a patinát, mire különben a természet működése alá helyezett szoborműnél évekig kell várakozni. Ezen találmánynak az óhajtott külszín rögtön beállásán kívül azon előnye is van, hogy a szobor vésozése fölösleges, mi gyakran esetben tetemes kárt okoz a gyöngédebb részekben.

Az előadottakból a két anyag előnyös és hátrányos oldalai önként következnek. A márvány szebb, az ember testét inkább megközelíti, de töredékenyebb s az idő viszontagságai alatt sokat szenved. Ezen felül a márvány emlék nemcsak a mintázásnál, de a kivitelnél is mind végig igényli a szoborművész munkáját. A márványmű szabad kézzel tett utánzása az eredeti mintának, az utolsó véso-nyomásig egészen művészi alkotás.

Az érc-szobor ellenben az idővel annyira daczol, hogy befolyása alatt tetszősb lesz. Csak a tűz árthat az érc-szobornak. Az ily szobroknál csak a mintázás dicsősége illeti a művészt; mert az elkészült mintának ércben kiöntése az érc-öntő dolga. Sok oldala ismereteket és szakavatottságot igénylő, nagy veszélylyel járó foglalkozás, mely a művésznak véres verejtékkel egész életen át tett alkotását képes megsemmisíteni. Hova lett volna Ghiberti dicsősége,

mely napjainkra is oly fényesen átsugárzik, hova 42 évi fáradsága, mit a firenzei baptisterio-egyház ajtó-szárnyai domborműveinek mintázására fordított, ha az érc-öntő munkája nem sikerül? Hova Rauch 50 éves törekvése, mit a nagy Fridrik emlék-rajzaira s mintáira áldozott, ha a műöntő, Friebel, nem önti szerencsésen ércbe az emléket? Az érc-szobroknál a kivitel nagy részének dicsősége a műöntőnek jut.

Habár nem szenved kétséget, hogy honunknál hidegebb éjszak-vidéki helyeken is, melyek az ég s idő kedvezőtlen befolyásának még inkább ki vannak téve, gyakran találunk márvány szobrokat, s Berlin és Sanssouci sok ily szoborral bír; ha még is a műmaradandóságát, és a nagyobb emlékeknél most már átaljában elterjedt szokást figyelembe vesszük, nem habozok kijelenteni: hogy halhatlan Széchenyink emlékén mind a főalak, mind a talapzat domborművei ércből alkottassanak.

Ezen kérdésre tehát: *Milyen legyen gróf Széchenyi István emléke?*

Válaszom röviden következő:

Legyen meg rajta a csendes nagysággal párosult nemes egyszerűség, nyugottság és természetes fesztelesség. Legyen az könnyen megérthető, s így allegoria nélkül. Tüntesse a nagy férfit, a magyar akadémia megalapítására tartott szónoklatában, éléthű s művészi felfogásu arczzal, dombormű ékesítésű talapzaton, szokásos magyar öltönyben, fedetlen fővel, és ércöntetű szoborban szemünkbe.

(Vége köv.)

ORMÓS ZSIGMOND.